

МЕТОДОЛОШКИ КОНЦЕПТ АНАЛИЗЕ ПОЛИТИЧКЕ, ЕКОНОМСКЕ И СОЦИЈАЛНЕ СТАБЛИНОСТИ

Сажетак: Овај напис представља методолошки концепт анализе политичке, економске и социјалне стабилности који је аутор развио кроз своје вишегодишње бављење истраживањем јавног мњења.¹

Основни циљ овако постављене анализе је да доносиоцима важних политичких и пословних одлука понуди квалитетну информацију о политичкој и економско-социјалној ситуацији у нестабилним земљама, тј. о степену пословног и политичког ризика којем су изложени уколико желе да се ангажују у тим земљама.

Други циљ је да информација која се нуди заинтересованима с једне стране буде што стручнија, а с друге стране, што прецизнија и што једноставнија и разумљивија, тако да не захтева посебно удубљивање да би се у њу проникло. Њен циљ је да мери степен политичке и економско-социјалне стабилности и да омогући већу предвидљивост промена у земљи.

¹ Овај концепт је прихваћен и приказан као саопштење на 58-ој светској конференцији Gallup International, која је одржана од 1. до 4. маја 2005. године у Београду; такође је прихваћен од стране швајцарске фондације МСП и по њему је рађена анализа за Србију.

Овде се посматра и анализира онај аспект стабилности који зависи од расположења народа.

Кључне речи: методологија; анализа; политичка, економска и социјална стабилност

Методологија израде анализе

Основ анализе су бројчани индекси: анализа је замишљена као серија бројчаних показатеља којима се квантитативно мере поједини аспекти ситуације у једној земљи. Основна идеја је да се **сви аспекти** могућег пословног и политичког **ризика** измере на јединственој 10-степенској скали на којој 0 означава најмањи степен ризика (практично одсуство било каквог ризика), а 10 највећи могући степен ризика. Сваки индекс је састављен од већег броја појединачних индикатора који су потом сабирани и превођени у јединствену 10-степенску скалу.

Главни разлог за такав методолошки приступ је 1) да се постигне **што већа прецизност** и 2) да резултати разних скала буду **међусобно упоредиви**². Само тако је могуће видети влада има већу подршку јавности, а у којим нема. Сликовито речено, корисник ове анализе је у позицији стратега који пред собом има мапу и савршено јасно види на којим положајима његових јединица је ситуација добра, на којим је лоша, а где је критична.

Садржај анализе

Који аспекти економско - социјалне и политичке ситуације се анализирају?

Другим речима, који аспекти су најважнији са становишта доносилаца политичких и пословних одлука? Пројекат је разрађен и практично примењен на ситуацију у Србији. Она је у ве-

² Најчешћи проблем са мерењима (не само социјалним) је што се различите величине мере **на различитим скалама**. Замислимо привредни и политички амбијент као скуп атмосферских прилика: температура се мери у Целзијусовим степенима, влажност ваздуха у процентима, притисак у милибарима, а брзина ветра у метрима у секунди. Основни проблем је што са овим различитим мерама ми тешко можемо знати за сваку величину где је стање нормално и, нарочито, где су одступања од нормале већа, а где мања. Нема, дакле, упоредивости.

ликом степену условљена оним што се у Србији дешавало током 90-их: 1) осиромашење огромне већине становништва; високо социјално незадовољство и велика очекивања од нове власти која је успостављена крајем 2000. и почетком 2001; 2) ратне трауме, 3) санкције УН, 4) ратни сукоб са НАТО-ом;

Друга група проблема који утичу на ситуацију у земљи јесу они који произилазе из дубоке политичке кризе у постоктобарској Србији. Зато су за оцену политичке и социјалне стабилности као **најважнији** узети следећи **фактори**:

- Степен социјалног **незадовољства** грађана
- Нестабилност политичких **институција** мерена кроз степен поверења који грађани имају у њих
- Спремност незадовољних да своје незадовољство изразе **ван институција**, нарочито кроз протесте, штрајкове и демонстрације (протест реадинес)
- Спремност грађана да прихвате сарадњу са Западом; оријентација ка Западу је рационална политичка стратегија и њу политичари на власти прихватају; питање је, међутим, колико далеко и брзо они у томе могу ићи, имајући у виду снажне антизападне сентименте стваране током читаве деценије оштре анти-западне кампање, током 8 година санкција УН и нарочито за време и после бомбардовања НАТО-а
- Не/поверење у међународне институције и организације;
- Степен међуетничке напетости; такође један од важних аспеката политичке стабилности, имајући у виду да је цела протекла деценија на простору бивше Југославије била обележена оштрим међуетничким сукобима
- Спремност на сарадњу са суседним земљама
- Степен опасности од левог радикализма; овај индекс је конструисан на основу процене да би високо социјално незадовољство могло да ојача тежње људи ка социјалном егалитаризму и **блокирању реформи**

Сваки од поменутих аспеката социјалне, економске и политичке ситуације мери се једним бројчаним индексом. Као што се из претходних напомена може видети, сви индекси у овој анализи су **негативни: већа вредност** на њима означава **већи степен нестабилности**, тј. већи пословни и политички ризик.

Основни налази

Методолошки концепт анализе ће бити изложен на конкретним подацима из истраживања јавног мњења Србије.³ Одговори испитаника на једну тему сабирани су у јединствене индексе за сваки од поменутих проблема.

У овом раду излажу се подаци о степену нестабилности с краја априла 2005. године. Ради поређења узети су подаци из фебруара 2003. године. То је период који се може сматрати врхунцем политичке нестабилности у постоктобарској Србији јер је непуне две недеље по завршетку фебруарског истраживања криза кулминирала убиством председника владе и завођењем ванредног стања.

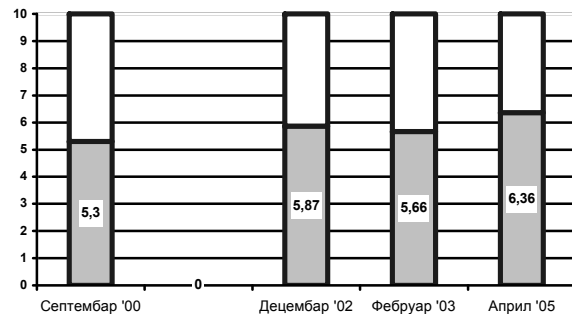
Индекс социјалног незадовољства

Како је формиран?

Овај индекс створен је од следећих показатеља: како грађани оцењују своју материјалну ситуацију у **поређењу са** оном од прошле године (веома се побољшала, углавном се побољшала, остала је иста, углавном се погоршала, веома се погоршала); оцена материјалне ситуације у терминима „изузетно добра, добра, подношљива, лоша, неиздржљива”; **очекивања** људи како ће се кретати њихова материјална ситуација током наредне године (веома ће се побољшати, углавном ће се побољшати, остаће иста, углавном ће се погоршати, веома ће се погоршати), као и од висине просечних месечних примања по члану домаћинства. Сви појединачни одговори су сабирани и преведени у јединствену 10-степену скалу на којој 0 значи да су сви људи потпуно задовољни својом материјалном ситуацијом, а 10 да сви људи испољавају највећи степен незадовољства.

³ Ово, као и друга социјална истраживања, рађено је на вишестепеном случајном узорку од 1100 испитаника који репрезентују пунолетне грађане Србије без Косова.

ИНДЕКС СОЦИЈАЛНОГ НЕЗАДОВОЉСТВА

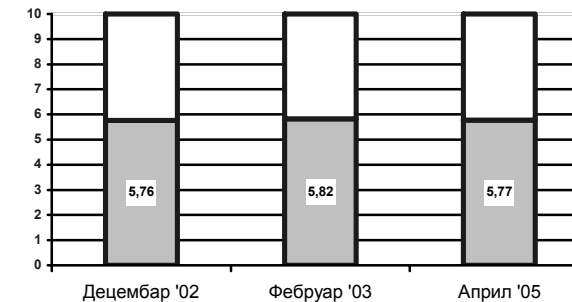
Шта нам он показује?

Овај индекс нам показује 1) да је, генерално гледано, степен социјалног незадовољства **врло висок**, чак значајно виши него у септембру 2000, који се може узети као нулта тачка транзиције јер је тада на изборима практично свргнут Милошевићев режим; 2) да је незадовољство у априлу 2005. веће него и оно у фебруару 2003.

*Индекс нестабилности институција**Како је формиран?*

Овај индекс је створен од пет појединачних одговора у којима су испитаници на четворостепеној скали (од „имам веома много поверења” до „уопште немам поверења”) исказивали своје поверење у Председника Србије, Владу, Скупштину, правосудни систем, војску, полицију, банкарски систем и медије чији је оснивач држава. На овој скали 0 значи да сви људи имају потпуно поверење у сваку од ових институција, а 10 да нико нема нимало поверења ни у једну од ових институција (потпуна криза институција).

ИНДЕКС НЕСТАБИЛНОСТИ ИНСТИТУЦИЈА

Шта нам овај индекс показује?

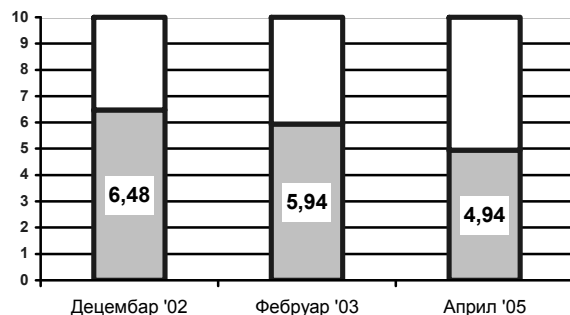
У слободнијем тумачењу он показује степен нестабилности институција. Просечан одговор за целу пунолетну популацију Србије је 5.77 и он говори да је неповерење у институције прилично високо. Оно је данас тек нешто мање него пре две године, кад је институционална нестабилност била највиша у постоктобарском периоду.

*Индекс спремности на ванинституционално деловање (protest readiness)**Како је формиран?*

Он је формиран на основу скупа питања која се уобичајено користе за мерење ове појаве. Најпре су испитаници питани да ли су задовољни својим укупним социјалним положајем, а потом је само онима који су одговорили негативно постављено питање: *Којем од следећих начина испољавања незадовољства сте спремни да прибегнете да бисте изразили своје незадовољство? (одговара се за сваки облик појединачно):* 1) *Изразио бих незадовољство у разговору с колегама и пријатељима* 2) *Изразио бих незадовољство на састанцима синдиката или локалних политичких организација,* 3) *Потписао бих петицију против оних које сматрам узрочницима незадовољства,* 4) *Учествовао бих у штрајку,* 5) *Учествовао бих у уличним протестима.* Као и у претходним случајевима одговори за сваки облик испољавања незадовољства

су сабирани, а потом преведени на јединствену мерну скалу од 0 до 10.

ИНДЕКС СПРЕМНОСТИ НА ВАНИНСТИТУЦИОНАЛНО ДЕЛОВАЊЕ

Шта нам овај индекс показује?

Нула на овом индексу означава одсуство било какве спремности за ванинституционално деловање код целокупне популације, а 10 потпуну спремност свих житеља једне земље да прибегну сваком од ових облика ванинституционалног испољавања незадовољства.

Вредност овог индекса у Србији је такође прилично висока. Но занимљиво и наизглед не много логично је то што је он у априлу 2005. знатно нижи него раније, као и да је много нижи од индекса социјалног незадовољства и индекса неповерења у институције, са којима би требало да буде у корелацији.

Он и јесте у корелацији са друга два: са социјалним незадовољством она је веома висока и Pearson-ов коефицијент износи 0,401, док је са индексом неповерења у институције вредност овог коефицијента корелације 0,266; у оба случаја корелација је (очекивано) позитивна и значајна (0,000 за ниво значајности 0,01). Но наравно, корелација нипошто не значи подудараре. Разлику у висини ових индекса можемо објаснити чињеницом да, према

ономе што каже политичка теорија, не постоји довољан разлог и мотив да се прижељкује и планира ванинституционална акција⁴.

Уз то, садашња влада настоји да се клони антагонизујућег дискурса, повишеног тона у јавном наступу који више има за циљ да дискредитује противнике него да образлаже властита становишта. Разуме се да поменути стил у јавним дебатама ствара гнев и фрустрације незадовољних и политичких противника и самим тим повећава спремност да се ствари решавају мимо институција, а да мирнији Владин тон производи другачије ефекте.

Индекс неповерења у Запад и институције Међународне заједнице

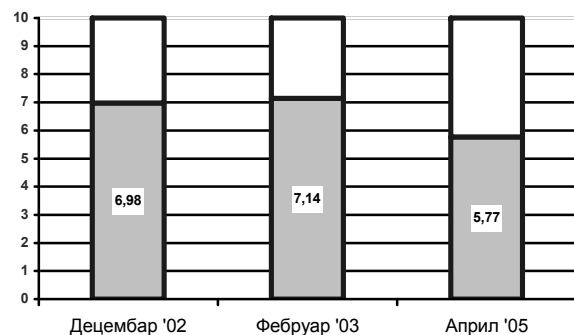
Како је формиран?

Феномен антизападног расположења је карактеристичан за више земаља у региону, али је за Србију посебно важан због 10-годишњег сукоба са Западом, оштрих санкција и, коначно, војне интервенције НАТО-а. Његов пун назив је индекс **неповерења** у институције и водеће земље међународне заједнице, као и у њихове политичке, економске и војне организације и састављен је од следећих питања:

За сваку од доле наведених земаља и организација молим Вас реците да ли о њој имате веома повољно, углавном повољно, углавном неповољно или веома неповољно мишљење; Питање је постављено за: Немачку, САД, Велику Британију, Француску, НАТО, УН, ЕУ, ОЕБС и Хашки суд.

⁴ Теоријски за такву акцију су нужна четири услова: 1) високо незадовољство – видели смо да оно постоји; 2) да се одговорност за такво стање приписује Влади – из лошег рејтинга који Влада има може се закључити кога грађани сматрају одговорним и стога се може рећи да и тај услов постоји; 3) да постоји **кредитбилна** политичка или синдикална **организација** која позива на протесте и за коју незадовољни верују да може побољшати њихов положај, 4) да незадовољни поверују да је промена **могућа**. Ови показатељи такође говоре да и оволика (ипак прилично висока) спремност на ванинституционално деловање не значи да ће нужно доћи до великих социјалних и политичких протеста који би оборили Владу.

ИНДЕКС НЕПОВЕРЕЊА У ЗАПАД И ИНСТИТУЦИЈЕ МЕЂУНАРОДНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

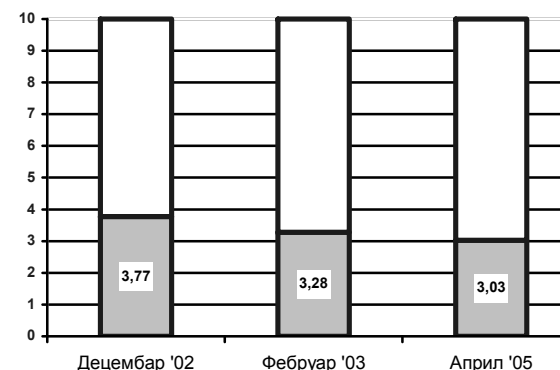

Овај индекс има такође натпросечно високу вредност, што ће рећи да је неповерење у међународну заједницу као целину још увек прилично високо. Но занимљиво је да се он у последње време знатно смањило, што се превасходно може тумачити првим практичним кораком у приближавању Европи, тј. добијањем студије о изводљивости.

Индекс противљења сарадњи са Западом и Међународном заједницом

Овај индекс је мерен као неспремност грађана Србије да прихвате следеће облике сарадње: 1) Што тешња привредна сарадња, 2) Политичка интеграција: подршка чланству у Савету Европе, 3) Политичка интеграција: да ради на укључивању Србије и Црне Горе у Европску унију, 4) Војна интеграција: да се укључи у Партнерство за мир, 5) Војна интеграција: да се укључи у НАТО.

ИНДЕКС ПРОТИВЉЕЊА САРАДЊИ СА ЗАПАДОМ И МЕЂУНАРОДНОМ ЗАЈЕДНИЦОМ

Шта овај индекс показује?

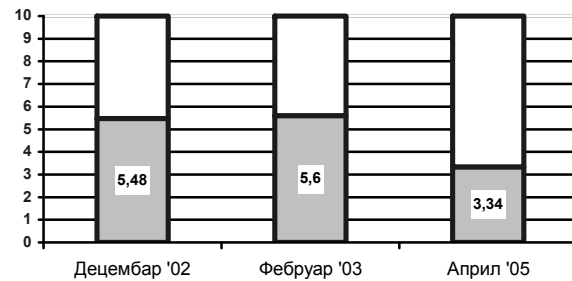
Упркос томе што грађани Србије имају прилично неповољно мишљење о водећим земљама Запада и њиховим политичким, економским и војним интеграцијама, они одобравају сарадњу са овим земљама и организацијама – индекс противљења тој сарадњи је веома низак.

То се може сматрати једним од кључних обрта у свести српских грађана: истраживања која је аутор спроводио током деведесетих показивала су да је антизападно расположење у то време резултирало и одсуством спремности на сарадњу са Западом.

Индекс међуетничке напетости**Како је формиран?**

Индекс је састављен од 18 појединачних питања која су се односила на спремност грађана Србије да прихвате или не прихвате припаднике других етничких група (Србе, Црногорце, Муслимане/Бошњаке, Албанце, Мађаре, Роме) као 1) суседе, 2) колеге с посла и 3) кандидате за које би гласали на изборима.

ИНДЕКС МЕЂУЕТНИЧКЕ НАПЕТОСТИ

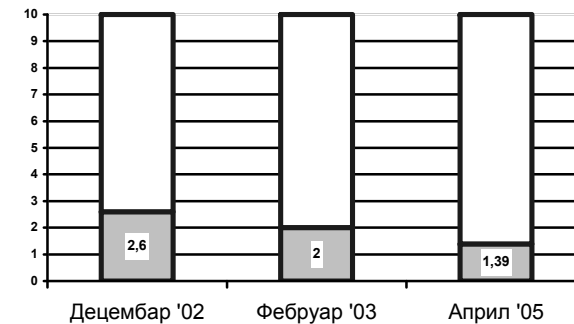
Шта овај индекс показује?

Поређење садашњих налаза са онима из ранијих истраживања показују да је међуетничка напетост значајно опала последњих година. Тако је вредност овог индекса у фебруару 2003. била 5,6, а у априлу 2005. она износи 3,34. Што су даља ратна дешавања из деведесетих и што више одмиче процес приближавања до јуче зараћених страна, то опадају и тензије међу припадницима етничких група које су биле укључене у те сукобе.

Индекс противљења сарадњи у региону*Како је формиран?*

Он је сачињен на основу питања које је гласило: *Молимо Вас да за сваку од доле наведених земаља одговорите да ли би наша земља требало да развија тежињу сарађују са њом или не?* Потом су наведене све суседне земље: Румунија, Бугарска, Македонија, Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Мађарска. Одговори за сваку земљу су сабирани и потом преведени на 10-степену скалу.

ИНДЕКС ПРОТИВЉЕЊА САРАДЊИ У РЕГИОНУ

Шта овај индекс показује?

Вредност овог индекса је најнижа од свих, што показује да су грађани Србије веома отворени за регионалну сарадњу, упркос томе што је са некима од суседних држава било чак и ратних сукоба. Та вредност се, као и у случају међуетничких напетости, протеклих година значајно смањивала и сада износи занемарљивих 1,39.

Индекс социјалног радикализма*Како је формиран?*

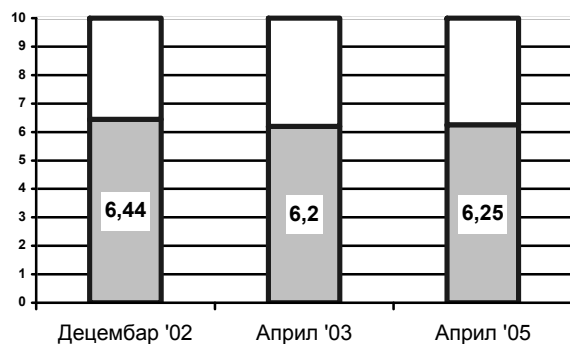
Овај индекс је конструисан на основу процене да би високо социјално незадовољство могло да ојача тежње људи ка социјалном егалитаризму, што би знатно отежало реформе. Састављен је од четири питања која су садржала по две супротне тврдње у вези са најактуелнијим питањима нашег друштва: једна је излагала радикално леви поглед на та питања, а друга је била супротна⁵. Ево како су тврдње гласиле:

⁵ Овде за становишта супротна левичарским не користимо израз "десничарска" јер се не би могло рећи да су ове тврдње десничарске, бар са становишта традиционалног значења појма десница.

1. Држава треба да преузме бригу да сваком појединцу обезбеди средства за живот - Појединац сам треба да преузме одговорност да обезбеди средства за свој живот и живот своје породице;
2. Да би се спречило сиромашење неких делова друштва, привредне реформе би требало спроводити врло опрезно и постепено, без обзира што би то можда успорило излазак из кризе и привредни опоравак земље - У циљу што бржег преласка на тржишну привреду и што бржег економског опоравка требало би спровести брзе и дубоке реформе, чак и по цену привременог осиромашавања неких делова друштва;
3. Окосницу наше привреде треба да сачињавају предузећа у друштвеној или државној својини - Треба спровести приватизацију свих друштвених и државних предузећа.
4. Држава не сме да допусти да се појединци неограничено богате, а да други једва састављају крај с крајем – Појединци могу неограничено да се богате, ако раде легално и држава у то не треба да се меша, без обзира што неки слојеви друштва живе лоше.

Испитаници су одговарали у ком степену се слажу са поменим тврдњама (4: потпуно прихватања левих становишта, 1 потпуно прихватање супротних) па су потом одговори сабирани и превођени на 10-степену скалу: 10 значи да сви испитаници испољавају потпуно слагање са свим левичарским погледима на ова питања, а 0 да се сви испитаници у највећој мери слажу са супротним становиштем.

ИНДЕКС СОЦИЈАЛНОГ РАДИКАЛИЗМА

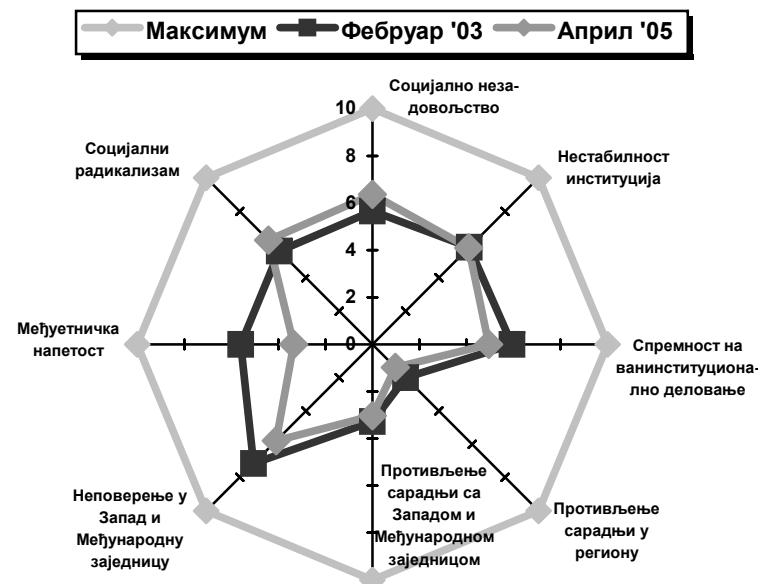
Шта овај индекс показује?

Слободније интерпретиран, он нам показује **колики је антиреформски притисак одоздо**. Вредност овог индекса је прилично висока. Овакво расположење људи је у неку руку разумљиво ако се има у виду да је досадашњи ток реформи углавном био ограничен на рестриктивне мере (сузбијање сиве економије од које су живе стотине хиљада људи, увођење пореске дисциплине, што је смањило приходе приватника и плате запослених у многим фирмама, отпуштање вишка радника итд), а да није много учињено на подстицају приватног бизниса и општег привредног опоравка.

Његова вредност је сада нижа него претходних година, али је и даље веома висока.

Закључак: Збирни индекс политичке, економске и социјалне нестабилности

ЗБИРНИ ИНДЕКС СТАБИЛНОСТИ (ЗИС) – АПРИЛ 2005.

Овај графикон би требало да буде она мапа пред којом се налази стратег – особа која доноси или предлаже стратешке политичке или економске одлуке – и на којој он лако може да прочита какво је стање »на терену«, тј. у којим областима је ситуација повољна, а са које стране се могу очекивати тешкоће.

Сумарни преглед свих индекса показује се ситуација прилично погоршала на пољу социјалног незадовољства, као и социјалног радикализма и да су то највећи ризици у доношењу политичких и пословних одлука.

Смањени су ризици да се ванинституционалним акцијама може изазвати непредвиђени ток догађаја и то је можда најповољнија промена. Значајно су спласнуле међуетничке тензије, а опада и неповерење у међународну заједницу.

Ризика практично нема у области противљења сарадњи у региону и сарадњи са међународном заједницом.

Summary: THE MAIN GOAL OF THE ANALYSIS is to offer decision makers in political and business spheres good quality information regarding the level of political, economic, and social stability and to ensure a greater predictability of the shifts within the country.

The assessment of the political, economic, and social stability is based on the following crucial factors: the level of social dissatisfaction, stability of political institutions, readiness of the discontented to express their dissatisfaction outside of the institutional framework, readiness of the population to accept cooperation with the West, the level of ethnic tensions, readiness to cooperate with the neighboring countries, the level of threat posed by social radicalism (blocking the reforms „from below”).

Stability (risk) in all of these aspects is measured by numerical indices. What distinguishes this analysis from all other similar ones is that all aspects of the possible risk are measured on a unified 10-degree scale, in which 0 means absence of any risk, and 10 means the highest possible level of risk. Thus the results of different scales are comparable.

The analysis is demonstrated using public opinion poll results from February 2003 and April 2005. The level of social dissatisfaction as well as social radicalism is now even higher than in 2003. However, in all other fields the situation is much better.